

Адзін з першапраходцаў

У 1970 годзе я, аспірант Інстытута гісторыі, сустрэўся з віцэ-прэзідэнтам АН БССР Кандратам Крапівой. Заўважыўшы, што ў яго добры настрой, спытаў:

— Калі перанесціся ў 1920-я гады, хто з беларускіх пісьменнікаў Вам запомніўся больш за ўсё?

Трохі падумаўшы, Кандрат Кандратавіч адказаў:

— Янка Купала, Міхась Чарот і Язэп Пушча.

Сапраўды, у 20-х і ў другой палове 50-х — першай палове 60-х гадоў імя арыгінальнага паэта, літаратурнага крытыка і перакладчыка Язэпа Пушчы было добра вядома чытачам. Па перакананні Людмілы Мазанік, ён «сваёй творчасцю маніфэставаў прыход у беларускую літаратуру самабытнай узвышайскай паэзіі — мастацтва смелага творчага пошуку, праніклівай думкі, мастацтва, якое вырастала на глебе традыцый і засваення вопыту сусветнай класікі». Аляксей Звонак адзначаў: «Язэп Пушча пераважна паэт-лірык, хоць і з'яўляецца аўтарам не адной добрай паэмы. Таму і душа яго найбольш поўна раскрываецца ў лірычнай паэзіі. А лірычны герой яе — наш добры друг, наш малады сучаснік, поўны энергіі, творчых імкненняў, высокіх і чыстых, карацей кажучы, такі, якім быў яго творца — паэт Язэп Пушча».

Штрыхі біяграфіі

Малая радзіма паэта — вёска Каралішчавічы, цяпер Мінскага раёна. Нарадзіўся 20 мая 1902 года ў сялянскай сям'і Паўла і Антаніны (Міхаліны) Плашчынскіх. З дванаццаці гадоў быў пастушком, а падросшы — баранавалокам, аратым, касцом. Па яго словах, «у касцёбе амаль не адставаў ад дарослых». У 1913 годзе закончыў Каралішчанскае народнае вучылішча, а ў жніўні 1915 года быў залічаны вучнем 2-га класа Мінскага вышэйшага пачатковага вучылішча. Аднак з-за набліжэння фронту і падрыхтоўкі да эвакуацыі вучоба не пачыналася.

Вучыцца давялося ў перыяд Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцыі, а таксама Грамадзянскай вайны. Скончыўшы Мінскае рэальнае вучылішча, вучыўся на курсах беларусазнаўства Наркамсветы БССР. У 1925—1927 гадах на педагогічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, а восенню 1927 года з дапамогай Наркамсветы перавёўся ў Ленінградскі ўніверсітэт. Нават прызначылі персанальную стыпендыю. Па адных крыніцах, пакінуў вучобу на чацвёртым курсе. Па другіх — у 1929 годзе завяршыў чатыры курсы, па трэціх — скончыў універсітэт.

На педфаку быў сакратаром літаратурнай камісіі Інстытута беларускай культуры, прымаў удзел у падрыхтоўцы першага выдання Збору твораў Максіма Багдановіча. У 1929—1930 гадах — стыльрэдактар у Бездзяржывадавецтве. Стаў адным з заснавальнікаў літаратурных аб'яднанняў «Маладняк» і «Узвышша». У свой час нават лічыўся тэарэтыкам маладнякоўцаў. Аднак арыштавалі па справе так званага «Саюза вызвалення Беларусі», прыгаварылі да 5 гадоў высылкі. Працаваў бухгалтарам лясгаса ў горадзе Шадрынску на Урале. Вызвалены 14 ліпеня 1935 года, з-за хваробы пераехаў на поўдзень. Быў бухгалтарам у вінаградарскім саўгасе «Джэмэты» каля Анапы. Пасля настаўнічаў на Уладзіміршчыне.

У пачатку Вялікай Айчыннай вайны прызваны ў Чырвоную армію, вучыўся ў ваенным вучылішчы, але неўзабаве па стане здароўя дэмабілізавалі. Вярнуўся на ранейшую працу — дырэктар Чаадаўскай сярэдняй школы. Яму было прысвоена ганаровае званне заслужанага настаўніка РСФСР. Двойчы наведваў Беларусь, а 19 ліпеня 1958 года з сям'ёй назаўсёды пераехаў у Мінск.

У пошуку сябе

Язэп Пушча прайшоў складаную ідэйна-творчую эвалюцыю. У яго біяграфіі выразна акрэсліваюцца два асноўныя перыяды. Першы — 1920-я, другі — другая палова 1950-х — першая

палова 1960 гадоў. У першы перыяд гэта малады паэт, які шукае свайго героя, тэму, выпрабуе ўласную, адметную мастакоўскую манеру, стыль, у другі — прымудроны жыццём чалавек, які пераадолеў многія перашкоды і нягоды, якому ўжо вядомы многія «сакрэты» паэзіі.

Яго першыя вершы з'явіліся ў друку ў 1922 годзе. Тагачасны псеўданім — Лясун. Праз год былі апублікаваны «Летні вечар», «КСМ на дэманстрацыі» («Маладняк», № 1), «Новы дзень» («Полымя», № 3—4) (пад прозвішчам Я. Плашчынскі), «Смелым крокам» («Полымя», № 5—6) (пад псеўданімам Лясун, апавяданне «Багатай куццёй» («Голос революционного студенчества», № 2) (пад псеўданімам Лясун). Хутка з'явіліся і кнігі: «Раніца рыкае» (1925), «Vita» (1926), «Дні вясны» (1927). Сярод ранніх твораў Язэпа Пушчы вылучаюцца ўсхваляваныя, глыбока патрыятычныя творы аб роднай зямлі, аб Беларусі («Не сніў, не думаў, не гадаў», «Як любя тут», «Чаму так сэрца любіць» і інш.). Многія вершы маюць у сабе народную песенную аснову: «Не пагасла», «Ой, за лугам ды пад лесам», «Песня сонцу».

Гуманістычнымі імкненнямі прасякнуты паэмы «Песня вайны» (1927—1928), «Цень консула», «Крывавы плакат» (у пазнейшай рэдакцыі «Крывавы год»), прысвечаныя трагічным падзеям Першай сусветнай і Грамадзянскай войнаў. У паэме «Сад вятроў» (1930) Язэп Паўлавіч адмаўляецца ад сваіх ранейшых «сумных» вершаў, заяўляе аб жаданні пісаць па-новаму, бадзёра і жыццёрадасна. Ён добра ўсведамляе, што «дзень стары спывае ціхім бродам», што «нам новае тварыць напісана ад роду». Як паэт Язэп Пушча нарадзіўся ў гоме рэвалюцыі са «словам радасці вялікай. І гэтай радасцю цяпер поўніцца яго душа. Ён гнеўна бічуе мяшчанства, для якога адзінае правіла — «карысць ва ўсім», нежаданне бачыць далей сваіх «ціхіх завулкаў».

Талент сталы — шматгранны

У пасляваенныя дзесяцігоддзі напісаны дзве паэмы «Бор шуміць» (1947) і «Людвіся» (1959, 1968), прысвечаныя гераічнай барацьбе савецкага народа супраць нямецкіх акупантаў у гады Вялікай Айчыннай вайны, і вершаваная казка для дзяцей «На Бабрыцы» (1960).

У яго былі такія дэвіз: «Паэты — сумленне народа, заўсёды і ўсюды з ім поплеч». Вернасць гэтаму ён сцвердзіў сваім жыццём і творчасцю. У Год гістарычнай памяці вельмі актуальна і сімвалічна гучыць эпіграф да паэмы «Людвіся»:

Язэп Пушча, 1929 г.

Нясём народам вызваленне,
Фашызму смерць, вайне канец,
Не раз успомняць пакаленні
І Асвянцым, і Трасцянец.

Трагедыя лагера смерці ў Трасцянец прайшла болей праз яго сэрца, як і ўся вайна. Радасць жа выклікала квітнеючая Беларусь. Вабілі яе неабсяжныя прасторы, складаліся ўрачыстыя гімны («Песня песень», «Прыпаў я да крыніцы»). Верш «Радзіма» гучыць як шчырае прызнанне ў любові да роднага краю, да той зямлі, што дала мужнасць і падтрымку, веру ў творчыя сілы народа.

Люблю крыніцы зорныя твае,
І шлохі зялёныя лясныя.
І сцены салаўіныя твае,
І першыя расінкі на траве,
І рэчанькі ў лузе веснавыя.

Язэп Пушча любавалася красою, вечнай маладосцю Мінска:

Як спеў зямлі вясною,
На яве ўсё, не ў сне:
Цудоўнаю красою
Здзіўляе Мінск мяне.

Лірыка Язэпа Пушчы лёгка клалася на музыку. Песні на яго вершы напісалі П. Падкавыраў, Ю. Семян'яка, І. Бараноўская.

Па сёння не страцілі сваёй актуальнасці і палемічныя артыкулы Язэпа Паўлавіча «Вобраз у беларускай паэзіі», «Да тэарэтычнага абаснавання маладнякізму і аб выніках крытыкі» і «У абарону маладой паэзіі», напісаныя ў час трэцяга круга-перыяду.

3 Купалам паяднаны

Праз паўтара месяца пасля 120-годдзя Язэпа Паўлавіча — 7 ліпеня 2022 года наш народ будзе адзначаць 140-годдзе

народнага песняра Янкі Купалы. Хоцяцца каратка спыніцца на іх сувязях і ўзаемаадносінах. Першай прачытанай беларускамоўнай кнігай 16-гадовага Язэпа быў зборнік «Шляхам жыцця». Пазнаёміліся на курсах беларусазнаўства, калі слухаў творы Івана Дамінікавіча ў аўтарскім выкананні. Будучы членам «Маладняка», часта сустракаўся з ім, быў на яго кватэры, чытаў яму свае вершы. 23 чэрвеня 1925 года на агульнагарадскім вечары ў Мінску, прысвечаным 20-годдзю літаратурнай дзейнасці Янкі Купалы, выступіў з дакладам аб яго творчасці.

Лірыка Язэпа Паўлавіча, асабліва 1920—1930 гадоў, была ў многім блізкая Купалавай творчасці гэтага перыяду. Аб захапленні ёю, яе глыбокай народнасці і неўміручасці паэзіі, глыбокім інтэрнацыяналізме, значэнні для беларускай культуры, павазе да песняра сведчаць вершы «Янку Купалу», «У музеі Янкі Купалы», «Поплеч Пушкін і Купала». У песні «Купалава зязюля» з цыкла «У фашысцкай няволі» гучаць купалаўскія матывы, вера ў перамогу над германскім нацызмам.

Некаторым чытачам «ЛіМа» вядомы фотаздымак 1926 года, дзе сярод беларускіх пісьменнікаў, знятых з латышскім паэтам і драматургам Янам Райнісам, сфатаграфаваны Янка Купала і Язэп Пушча. У сваіх успамінах «Незабытае» Язэп Паўлавіч згадаў аб гэтай сустрэчы.

Даволі трапна ацаніў месца Язэпа Пушчы ў беларускай літаратуры Міхась Ярош: «Паэзія Я. Пушчы не стала этапам у мастацкім летапісе нашага народа. Яе месца больш сціплае. Але без творчасці актыўнага маладнякоўца, пазней руплівага ўзвышэнца наўрад ці можна было б поўна ўявіць агульны стан тагачаснай беларускай паэзіі, адчуць яе пошукі і ўзважыць здабыткі».

Эмануіл ІОФЕ